

Tidlig indsats gør en forskel

Erfaringer fra projekt „Udsatte børn i dagtilbud”

 BIKUBENFONDEN

Indhold

Forord	2
Ti tankevækkere fra projektet	3
Kort sagt	4
Nye holdninger	6
Nødvendige kompetencer	8
De rette rammer	10
Fælles redskaber	12
Nyttige erfaringer om inklusionsprojekter	14
Mere viden	15

Om projektet

Projektet har arbejdet i tre hovedspor:

- At udvikle kvantitative indikatorer (nøgletal) for den kommunale indsats i forhold til udsatte børn i dagtilbud og indskolingen.
- At udvikle et spørgeskema til pædagogerne om indsatsen – for at kunne pejle institutionernes arbejde med tidlig opsporing og inklusion.
- At gennemføre et læringsforløb for pædagoger, ledere og pædagogiske konsulenter om narrativer som redskab til tidlig opsporing og inklusion.

Inden for en fælles ramme har hver af de ti projektkommuner haft deres egne lokale projekter og har bragt deres indhøstede viden og erfaringer med ind i det fælles projekt.

Forord

Fra 2008 til 2010 har KL og ti kommuner arbejdet sammen om projekt „Udsatte børn i dagtilbud“, som sætter fokus på tidlig opsporing og inklusion.

Dette hæfte præsenterer hovedresultaterne fra projektet til inspiration for andre kommuners indsats over for udsatte børn i dagtilbud. Projektet viser, at der er mange måder, hvorpå kommunen kan ændre og styrke sin indsats for de udsatte børn. Lige fra den tidlige tværgående indsats over den måde, støtteressourcer anvendes på, til udviklingen af den pædagogiske praksis.

Hæftet henvender sig især til ledere og medarbejdere i de kommunale forvaltninger, der har ansvaret for 0-6-årsområdet. Det kan også være nyttig læsning for både ledere og medarbejdere i dagtilbuddene og for andre, der er involveret i det tværgående samarbejde om de udsatte børn. Da det overordnet set handler om en børnepolitisk prioritering, vil hæftet også være relevant for politikere på børneområdet.

På KL's Børnetopmøde primo 2010 udpegede kommunalpolitikere, ledere og medarbejdere netop inklusion som en kommunal hovedudfordring de næste fire år. Vi håber, at hæftet vil inspirere til konkrete tiltag i mange kommuner.

KL vil gerne takke Bikubenfonden, der har finansieret projektet, og de ti kommuner, der har deltaget med stort engagement: Albertslund, Faaborg-Midtfyn, Fredericia, Gribskov, Herlev, Hjørring, Næstved, Randers, Slagelse og Aalborg.

Ti tankevækkere fra projektet

1. En styrket indsats for udsatte børn er både menneskeligt og økonomisk set et påtrængende kommunalt ansvar.
2. En tidlig opsporing og inkluderende indsats i dagtilbuddene kan være helt afgørende for barnets videre udvikling.
3. At inkludere de udsatte børn i almindelige dagtilbud er ofte både pædagogisk og ressourcemæssigt den bedste løsning.
4. Der er brug for et paradigmeskift i institutionernes indsats: fra at fokusere på de udsatte børns mangler til at understøtte deres styrker og ressourcer.
5. Indsatsen vil ofte være mere effektiv, hvis den rettes mod relationer og samspil i gruppen i stedet for direkte mod det enkelte udsatte barn.
6. Inklusion stiller høje krav til såvel den pædagogiske faglighed som til evnen til at kommunikere og samarbejde med andre parter – interne såvel som eksterne.
7. Det er ofte bedre at få eksperterne ind i dagtilbuddene end at sende børnene ud til eksperterne.
8. Forvaltningen har et stort ansvar for at organisere indsatsen sådan, at faggrupper og institutioner kan samarbejde på tværs med barnet i centrum.
9. En kortlægning af kommunens aktuelle indsats kan sikre, at nye initiativer sættes ind, hvor der er størst behov.
10. Indsatsen skal i sidste ende vurderes på sine effekter, som derfor både bør diskuteres og måles i hver enkelt kommune.

Kort sagt

„Internationale erfaringer viser, at dagtilbud kan gøre en positiv forskel for socialt udsatte børn, men det kræver en bevidst, langsigtet og målrettet indsats. Desværre har danske dagtilbud hidtil haft svært ved at bryde den negative sociale arv.”

Bente Jensen, lektor på DPU

Det anslås, at 5-15 pct. af alle børn og unge har behov for særlig støtte, fx fordi de trives dårligt eller er udsat for omsorgssvigt. En del af disse udsatte børn „støjer” og har svært ved at etablere relationer til andre børn. Deres adfærd påkalder sig ofte negativ opmærksomhed fra omverdenen – herunder personalet i vuggestue eller børnehave. Andre lever omvendt et alt for stille liv og er ikke i stand til at bruge de frie udfoldelsesmuligheder, institutionslivet også tilbyder. Begge grupper har behov for særlig opmærksomhed – også fra det pædagogiske personale.

Stort set alle børn i alderen 1-6 år er i dagtilbud, og netop derfor kan og bør dagtilbuddene spille en afgørende rolle i indsatsen for tidligt at opspore og inkludere de udsatte børn i det almindelige fællesskab. De skal både medvirke til at forebygge vanskeligheder hos børn, til at se de udsatte børn og til at støtte de børn og familier, som har behov for det.

Desværre ekskluderes mange børn i både de almindelige dagtilbud og skoler, og i den daglige praksis kan det være svært at inkludere alle børn. Men fællesskabet er centralt for børnenes trivsel, udvikling og læring, og det vil som hovedregel være både pædagogisk og økonomisk fornuftigere at styrke den inkluderende praksis i forhold til udsatte børn i almindelige dagtilbud – også i forhold til deres senere skolegang.

Krav til en systematisk indsats

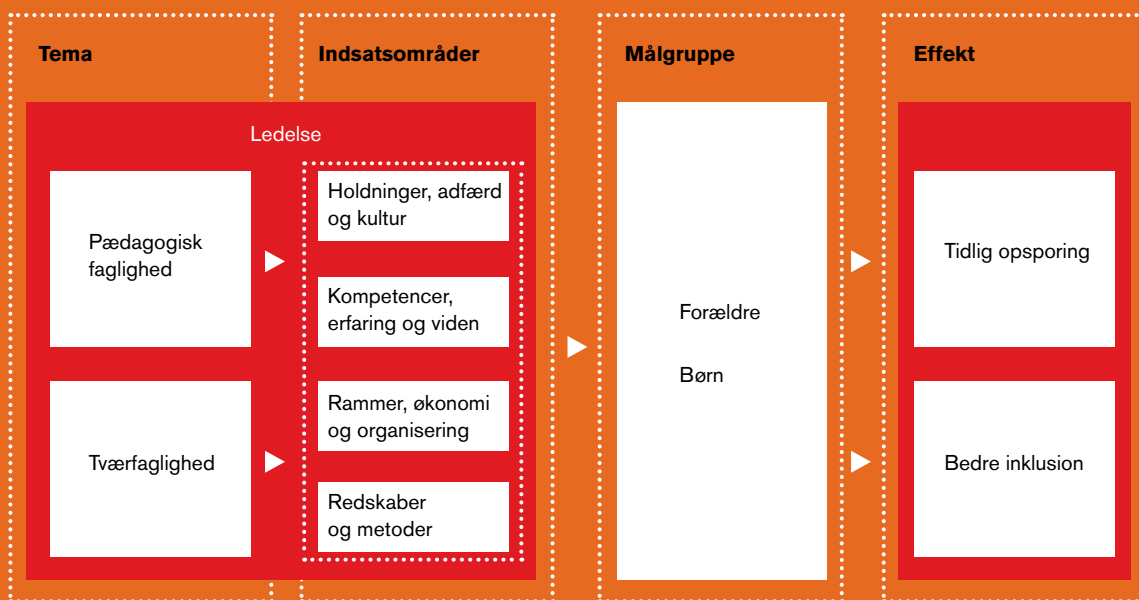
Skal kommunerne have succes med at følge den inkluderende vej, kræver det en systematisk indsats.

For det første er der brug for et paradigmeskift i tilgangen til udsatte børn. Hidtil har det dominerende faglige perspektiv været at fokusere på det enkelte barns svagheder og mangler. I dag lyder den faglige rådgivning i stedet at anerkende barnets ressourcer og samtidig fokusere på relationer og muligheder i børnegruppen som helhed.

For det andet er der over en bred kam brug for at styrke indsatsen for tidlig opsporing og bedre inklusion. Det gælder især om at udvikle *holdninger, kompetencer, rammer og redskaber*, så de understøtter en tidlig og inkluderende indsats. Derfor er hæftet bygget op om disse fire indsatsområder, der også er vist i modellen på side 5.

Indsatsen i institutionerne skal være båret af høj *pædagogisk faglighed*, der blandt andet handler om metoder til opsporing, inklusion, relationsopbygning og forældreinddragelse. Samtidig er det afgørende med en høj grad af *tværfaglighed* blandt de forskellige faggrupper, der er involveret i indsatsen. Det kræver blandt andet gode metoder til tværfagligt samarbejde samt et vist fælles begrebsapparat og en fælles forståelse af opgavens mål og midler.

Arbejdet med udsatte børn i dagtilbud kan illustreres i modellen på næste side, der har ligget til grund for projektet:

Modellen viser:

- At pædagogisk faglighed og tværfaglighed er afsættet for indsatsen – og at god ledelse er rammen om disse fagligheder.
- At indsatsen især udfolder sig inden for fire områder: holdninger, kompetencer, rammer og redskaber.
- At de primære målgrupper for indsatsen er udsatte børn og deres forældre.
- At effekten af indsatsen gerne skal vise sig ved, at man kan dokumentere en styrket tidlig opsporing og inklusion.

Udsatte børn

„Udsatte børn” er i dette projekt ikke en entydig gruppe. Projektet har afgrænset gruppen ud fra de ti kommuners konkrete målgrupper og anden sagkyndig erfaring.

Gruppen omfatter fx børn med socio-emotionelle problemer og børn, som har problemer med selvværd

og relationer mv. Dermed er der særlig fokus på børn med adfærds-, kontakt- og trivselsproblemer, som vækker bekymring hos forældre og professionelle omkring barnet.

Børn med fysiske eller psykiske handicap er dermed ikke en del af projektets målgruppe.

Nye holdninger

„Børns deltagelse i fællesskabet giver dem nye muligheder for læring og udvikling. Det gælder også børn i vanskeligheder. Alle børn er ressourcer for hinanden og hinandens udvikling.”

Fra en deltagerkommunes projektbeskrivelse

Projektkommunerne har især haft fokus på tre områder, hvor der er brug for at overveje holdninger, kultur og pædagogisk praksis, når det gælder udsatte børn.

Fra fejlrettere til ressourcespejdere

I mange dagtilbud praktiseres i dag en slags kompensationspædagogik, hvor man i den bedste mening fokuserer på de udsatte børns „fejl og mangler” og forsøger at kompensere for dem gennem pædagogiske initiativer.

Men hverken børn eller voksne bryder sig om konstant at få rettet fokus mod fejl og mangler. Hertil kommer, at den måde, vi voksne taler om barnet på, er helt afgørende. Dels påvirker den, hvordan vi ser på barnet, og dermed også, hvilke pædagogiske muligheder vi får øje på. Dels „bliver barnet dét, det hører”. I stedet bør der fokuseres mere på de udsatte børns styrker og ressourcer; her er der noget at bygge videre på. Ved at identificere og understøtte det, barnet kan, skaber vi positive forventninger og handlinger hos forældre, medarbejdere og hos barnet selv.

Fra individfokus til fokus på relationer og samspil

Ofte betragtes og behandles et udsat barn som et isoleret, individuelt problem – eventuelt hægtet op på en egentlig diagnose. Erfaringen viser imidlertid, at børn med samme diagnose eller adfærd handler og agerer vidt forskelligt i forskellige sammenhænge. Det kan eksempelvis være kammeraters adfærd eller voksenrelationer, der gør en negativ eller positiv forskel.

Derfor er der behov for at supplere det snævre fokus på det enkelte barn med et bredere perspektiv på mulighederne i de relationer og samspil, barnet indgår i. Det handler blandt andet om at have øje for pædagogiske initiativer, der inkluderer det udsatte barn ved at styrke hele gruppen – og det handler derfor også om, at pædagogiske ekstraressourcer ikke alene knyttes til ét barn.

Et nyt blik på samspillet med forældrene

Alle forældre vil altid deres barns bedste. Når det gælder udsatte børn, er det særlig vigtigt, at professionelle og forældre taler grundigt sammen for at finde frem til, hvad der er det bedste for barnet.

Mange forældre til udsatte børn tænker instinktivt, at en eller anden speciel individuel indsats må være den bedste løsning. Men sættes der fokus på reel inklusion, oplever de fleste forældre, at det er en bedre løsning, at deres barn er blevet i fællesskabet.

For at give inklusionen de bedste betingelser bør alle parter inddrages tidligt i dialogen. Det gælder selvfølgelig især det udsatte barns forældre, men nogle gange også de øvrige børns forældre, så man sikrer, at så mange som muligt kender og anvender de inkluderende principper.

Eksempler fra projektkommunerne

Vi kan bryde en negativ spiral

Alle i personalegruppen blev bedt om at skrive om et udsat barn, som vi kalder Ali. Narrativerne skulle have fokus på hans styrkesider. Og som institutionslederen siger: „Ali kunne sagtens være blevet et barn, alle i institutionen talte negativt om, men det lykkedes ved hjælp af narrativer om Alis styrkesider at dæmme op for den negative spiral i personalegruppen.” Dagen efter oplever lederen, at personalet i højere grad har fået øje på hans styrkesider og taler om dem i stedet for kun at irriteres over alt det, han ikke kan.

Hjørring

Fokus på de gode relationer

Personalet handler mere ressourceorienteret end før og har opmærksomheden på de gode relationer og gyldne øjeblikke. Det er blevet lettere at vende et negativt syn på barnet. Det har en positiv effekt på børnenes adfærd og stemningen i huset. Som en af pædagogerne siger: „Vi har den samme børnegruppe, men har fået andre børn”.

Randers

Risiko for bjørnetjenester

I vores bestræbelser på at hjælpe børn i vanskeligheder medvirker vi ofte til processer præget af udskillelse og isolation. Sådanne processer kan vanskeliggøre børnenes deltagelse blandt andre børn yderligere. Ved at arbejde med enkeltbørns vanskeligheder kan vi risikere at „handicappe de handicappede”.

Albertslund

Ligeværdig dialog med forældrene

I forældresamarbejdet har vi prøvet ved hjælp af små narrativer at give forældrene et billede af, hvad der sker med deres barn i legesituationer. Samlende konklusioner i pædagogisk terminologi kan have karakter af en kvalitetsbedømmelse af barnet, og det får let forældrene til at forholde sig til „dommen” frem for til barnet. Gennem narrativet kan forældrene på en ligeværdig måde være med til at se barnet i forskellige situationer og roller sammen med pædagogerne og selv formulere, hvad det er, de ser.

Faaborg-Midtfyn

Et andet billede af det udsatte barn

Når vi skriver om det, der lykkes for barnet, ændrer vores billede af barnet sig. Vi holder op med at sige: Det er også, fordi hans mor og far gør sådan og sådan. I stedet kigger vi mere på, hvad vi kan gøre for at støtte barnet.

Slagelse

Nødvendige kompetencer

„Viden overføres ikke på samme måde, som benzin flyttes fra tankstationens tank til bilens. Nogen bliver nødt til at bringe viden i spil.”

Jørgen Bang, Århus Universitet

Hvis man som kommune vil arbejde mere systematisk med tidlig opsporing og inklusion af udsatte børn i dagtilbud, er man nødt til at sikre sig, at de pædagogiske ledere og medarbejdere har eller udvikler de nødvendige kompetencer på området.

Der findes næppe nogen udtømmende liste over disse kompetencer, men erfaringer fra projektkommunerne peger blandt andet på følgende:

- Evnen til at se „risikosignaler” i børns adfærd og viden om, hvilke tegn man skal reagere på, hvornår og hvordan.
- Evnen til at arbejde fokuseret og vedholdende med et indsatsområde, herunder mål for arbejdet med udsatte børn i den pædagogiske læreplan.
- Evnen til at foretage og dele pædagogiske observationer af udsatte børn med andre – også uden for det pædagogiske felt.
- Evnen til at tilegne sig og anvende relevante pædagogiske metoder i arbejdet med udsatte børn.
- Evnen til at opsøge viden og sparring i eget og andre faglige miljøer.

Hertil kommer ofte mere specifikke kompetencer, der knytter sig til de målgrupper eller konkrete indsatser, kommunen eller institutionen vælger at prioritere.

Højt kompetenceniveau, men ...

Projektet har med et års mellemrum gennemført to spørgeskemaundersøgelser med fokus på den pædagogiske faglighed i institutionerne. De tegner et positivt billede af kompetenceniveauet i dagtilbudene. Pædagogerne har stor tillid til egen faglighed, egne kompetencer og til hinandens viden:

- 97 pct. af medarbejderne bekræftede, at de „ved hvordan de skal handle, hvis de har en bekymring om et eventuelt udsat barn”.
- Fire ud af fem mener, at de har „de nødvendige kompetencer til at arbejde med alle børns deltagelse i inkluderende læringsmiljøer”.
- Ni ud af ti mener, at de „i institutionen arbejder målrettet med at skabe et inkluderende miljø over for udsatte børn”.

Undersøgelserne er dog foretaget i kommuner, der allerede har prioriteret arbejdet med udsatte børn i dagtilbud, og er dermed ikke nødvendigvis repræsentative. Derfor kan det være en god idé, at

andre kommuner selv kortlægger medarbejdernes oplevelse af deres kompetencer på området – og eventuelt supplerer med andre vurderinger end pædagogernes egne. En anden måling i projektet viste således, at andre faggrupper i det tværfaglige samarbejde havde et mere nuanceret syn på pædagogernes handleberedskab end pædagogerne selv.

En sådan undersøgelse vil være et godt grundlag for at beslutte, hvilken form for kompetenceudvikling der er brug for i den enkelte kommune i forhold til at styrke den tidlige og inkluderende indsats. Kortlægningen kan desuden skabe klarhed over, på hvilke indsatsområder der er brug for at styrke det ledelsesmæssige fokus i arbejdet med at opspore og inkludere udsatte børn.

Eksempler fra projektkommunerne

Fra synsning til viden

Hvert deltagende dagtilbud har fået uddannet seks observatører til at arbejde med planlagte og målrettede observationer. Forløbet har blandt meget andet givet pædagogerne en større viden om deres egen praksis, så de ikke handler ud fra personlige „synsninger“. Observationerne er med til at udvikle deres faglighed og give dem flere handlemuligheder.

Slagelse

Fælles faglig referenceramme på tværs

Det har været særligt vigtigt for os at skabe bedre forudsætninger for samarbejdet om de udsatte børn. Derfor har vi ved at afholde temadage for alle professionelle på 0-6-årsområdet forsøgt at skabe en fælles faglig referenceramme, så de professionelle taler samme faglige sprog. På den måde får vi skabt indsigt i og forståelse for hinandens praksisfelt og forudsætninger for handling.

Aalborg

Kompetenceudvikling i dybden

Vi erfarer igen og igen, at der er langt fra „festtalerne“ om inkluderende fællesskaber til pædagogisk praksis. Ikke fordi personalet ikke mener det, de siger. Men som forvaltning er man nødt til sammen med den enkelte personalegruppe at gå i dybden med de pædagogiske principper. Kun på den måde bliver nye pædagogiske metoder og begreber til medarbejdernes egne.

Næstved

Bedre faglig sparring

Læringsforløbet om narrativer har betydet, at det pædagogiske personale er blevet mere tydelige og strukturerede i deres faglige sparring med hinanden om børn i udsatte positioner. Samtidig er bevidstheden om at arbejde inkluderende med børnegrupperne blevet øget.

Herlev

Narrativer fremmer pædagogisk faglighed

At arbejde med narrativer giver mulighed for at sætte ord på pædagogisk faglighed og dermed også fortælle omverdenen, hvad pædagogerne gør. Det er vores erfaring, at det giver en større åbenhed for at bruge narrativer, når hele personalegruppen lærer metoden. Det giver et fælles ståsted og et godt udgangspunkt for at arbejde med faglighed for hele personalegruppen.

Gribskov

De rette rammer

„Det kræver ledere, der tager ansvar, at få alle til at samarbejde om inklusion. Ledelsen må blandt andet hjælpe pædagogerne og give dem tid til at analysere, for det er de hverken uddannet til eller har tradition for.”

Bente Jensen, lektor på DPU

En vigtig forudsætning for at lykkes med en kommunal indsats over for udsatte børn i dagtilbud er, at den kan foregå inden for rammer, der understøtter de pædagogiske målsætninger. Her springer især tre vigtige forhold i øjnene:

Tildeling og anvendelse af støtteressourcer

Den gængse praksis i tildelingen af støtteressourcer modarbejder på flere måder de nye principper i arbejdet med udsatte børn (se side 6). For det første forventes det, at man redegør overbevisende for det enkelte barns fejl og mangler for at begrunde behovet for ekstra ressourcer. For det andet knyttes støtte- og specialressourcerne ofte direkte til det pågældende barn, selvom de måske havde gjort mere gavn, hvis de var brugt mere helhedsorienteret på børnegruppen.

Forvaltningens principper for tildelingen og anvendelsen af ekstra ressourcer får dermed stor betydning for den indsats, den enkelte institution kan tilrettelægge. Mange kommuner har gode erfaringer med at ændre ansøgnings- og tildelingsprocedurer, så der kommer mere fokus på barnets

sociale kontekst, ressourcer og udviklingsmuligheder. Samtidig har flere kommuner positive erfaringer med at tilføre den nødvendige specialistviden til en hel børnegruppe, hvor de udsatte børn mere indirekte får gavn af indsatsen. Det er kort sagt værd at overveje at få eksperterne ind i dagtilbuddene i stedet for at sende børnene ud til eksperterne.

Vilkår for tværfagligt samarbejde

Tværfaglighed spiller en vigtig rolle – både i den tidlige opsporing og i selve indsatsen over for de udsatte børn og deres relationer. Derfor er politikere og forvaltning nødt til at understøtte ledelse, der kan kigge på tværs, og et effektivt tværfagligt samarbejde.

Det handler om at beslutte og værdsætte tværfaglighed som et bærende princip i arbejdet med at opspore og inkludere udsatte børn. I praksis er det vigtigt at organisere arbejdet på en måde, så der er ressourcer til den nødvendige tværfaglige dialog og koordination. Desuden har forvaltningen en opgave i at etablere en vis fælles platform af viden, begreber og metoder, som de forskellige fagligheder kan mødes om opgaven på.

Videndeling

Som kommune må man nøje overveje, hvordan man høster og spreder viden og gode erfaringer på tværs af institutioner og projekter såvel internt i kommunen som på tværs af kommuner. Hvis hver eneste institution skal opfinde deres egne metoder og gøre de samme erfaringer og fejl, bliver indsatsen aldrig effektiv.

Ét eksempel på nyttig videndeling er de kommunale handlevejledninger – guidelines for, hvordan man opdager og reagerer på „risikosignaler”. Vejledningerne kan med fordel udarbejdes på tværs af sektorer og faggrupper og dermed også bruges til at understøtte den tværfaglige indsats i opsporing og inklusion.

Projektets undersøgelser tyder på, at der i flere kommuner enten ikke eksisterer fælles handlevejledninger, at de ikke er kommunikeret ordentligt ud, eller at de ikke bruges rigtigt og konsekvent.

Eksempler fra projektkommunerne

Fra støttepædagoger til pædagogiske vejledere

Vi har omdøbt de „rådgivende støttepædagoger“ til „pædagogiske vejledere“ for at vise, at deres funktion har fået et andet fokus. Tidligere skulle de skabe en udvikling hos det enkelte barn, så det kunne indgå i fællesskabet. Nu er deres rolle i højere grad at være katalysatorer for processer i personalegruppen og støtte metodeudvikling, der kan skabe mere inkluderende dagtilbud.

Herlev

Håndbog skaber sammenhæng på tværs

Vi har undervejs i projektet udarbejdet håndbogen *På tværs* for medarbejdere i arbejdet med udsatte børn og unge på 0-18-årsområdet i Aalborg Kommune. Håndbogens sigte er at forsyne fagpersonerne inden for børne- og ungeområdet med den nødvendige viden til at agere. Håndbogen rummer konkrete retningslinjer og handlevejledninger for tidlig opsporing og indsats og for det tværfaglige samarbejde omkring børn og unge.

Aalborg

Ressourcepædagog i institutionen

I fem af vores daginstitutioner er der blevet oplært en såkaldt ressourcepædagog, hvis primære opgave er supervision. Både ressourcepædagogen og lederen har gennemført ICDP (International Child Development programme). Ideen er, at den forebyggende indsats skal tage afsæt i en opkvalificering af daginstitutionen med inklusion af det enkelte udsatte barn for øje.

Randers

Fokus på lokalt ansvar og barnets ressourcer

Vi har ændret vores fokusskemaer, så man fremover ikke kan få tildelt støtteressourcer, før personalet har gennemført bestemte observationer af barnet. Observationerne tager udgangspunkt i barnets ressourcer, samspil mellem barn og omverden samt barnets intentioner. Pædagogen får gennem observationerne ny viden og nye vinkler at se barnet ud fra.

Slagelse

Narrativer kan styrke tværfagligt samarbejde

For os har det været et mål ikke blot at opkvalificere den pædagogiske praksis med socialt udsatte børn i den enkelte institution, men også klæde vores pædagoger på til at kunne sætte sig for bordenden i det tværfaglige samarbejde og bidrage til kvalificeret brug af „eksperterne“ – til gavn for det enkelte barn. Umiddelbart har det narrative læringsforløb ført til en bedre forberedelse af møder med tværfaglige samarbejdsparter. Narrativerne er desuden blevet integreret i arbejdet med de pædagogiske læreplaner og har bidraget til udvikling af disse.

Fredericia

Fælles redskaber

„For os har det været en gave at stifte bekendtskab med den narrative metode, og vi har valgt, at den altid skal understøtte vores snakke, når der er børn, som vækker vores bekymring.”

Projekt deltager

Indsatsen for at opspore og inkludere udsatte børn i dagtilbuddet skal understøttes af de rette redskaber og metoder på alle niveauer – fra den strategiske tilrettelæggelse til de konkrete aktiviteter i den enkelte institution. Projektet har især fokuseret på følgende tre redskaber, der alle er grundigere beskrevet på projektets hjemmeside (se side 15).

Narrativer som fælles fagligt redskab

Metoderne i arbejdet med tidlig opsporing og inklusion af udsatte børn er mangfoldige. Projektet har med stor succes valgt at arbejde med narrativer som en fælles faglig platform for mange konkrete initiativer. Narrativer er korte skriftlige observationer af konkrete hverdagsituationer, der gør det muligt at reflektere mere fordomsfrit og fælles om pædagogiske iagttagelser og mulige indsatser.

De deltagende kommuner har blandt andet oplevet, at institutionerne i kraft af narrativerne:

- er blevet bedre til at se „gråzonebørn” og ekskluderende mekanismer
- arbejder mere målrettet i forhold til børn i udsatte positioner
- har styrket grundlaget for forældredialogen

- har forbedret det tværfaglige samarbejde
- har øget den faglige refleksion
- har styrket institutionens kultur og pædagogiske praksis.

At arbejde systematisk med narrativer kræver, at ledere og medarbejdere trænes i metoden, og at lederen løbende understøtter arbejdet med narrativer.

Pejling af institutionernes aktuelle indsats på området

Projektet har udviklet og testet et spørgeskema, der giver en pejling af, hvor systematisk det enkelte dagtilbud arbejder med at opspore og inkludere udsatte børn. Resultaterne af undersøgelsen kan dels bruges af forvaltningen og politikere til at gå i dialog om udviklingen af den samlede indsats på området, dels kan det enkelte dagtilbud bruge dem til egen evaluering og faglig refleksion. Spørgeskemaet undersøger bl.a. pædagogernes:

- kompetencer og faglighed i forhold til at arbejde med tidlig opsporing og inklusion
- vurdering af det tværfaglige samarbejde om udsatte børn
- kendskab til handlevejledninger mv. på området.

Herudover har projektet også udarbejdet en række spørgsmål,

der kan bruges til at afdække de tværfaglige samarbejdsparter holdninger og erfaringer i forhold til deres samarbejde med dagtilbuddene – altså et „spejl” på spørgeskemaundersøgelsen.

Indikatorer på den samlede udvikling på dagtilbudsområdet

For at vurdere såvel behovet for som effekten af en styrket indsats på området kan det være nyttigt at have konkrete indikatorer for resultaterne. Der findes imidlertid ikke officielt anerkendte nøgletal på området, og de fleste indikatorer er åbne for fortolkning. Der er derfor brug for at arbejde videre med at raffinere disse indikatorer. Blandt dem, deltagerne i projektet har arbejdet med, er:

- andelen af 0-2-årige i kommunen, hvortil der søges om støttetimer
- andelen af børnehaveklassebørn i kommunen, hvor familieafdelingen underrettes
- andelen af 0-6-årige i kommunen, der er visiteret til en specialgruppe enten i eller uden for de almene dagtilbud.

Sådanne indikatorer kan indgå i den lokale refleksion og dialog om indsatsen som et supplement til den ovennævnte pejling af indsatsen på institutionsniveau.

Eksempler fra projektkommunerne

Hvor trykker skoen?

Spørgeskemaundersøgelsen har været med til at pege på nødvendigheden af at styrke det tværfaglige samarbejde mellem PPR, sundhedsplejen og daginstitutionerne.

Randers

Narrativer

Et narrativ er en udvalgt fortælling – eksempelvis om noget betydningsfuldt i en persons (eller en organisations) liv. Et narrativ er ikke hele sandheden om personen, men vil tit være et godt grundlag for en fælles dialog om og forståelse af en situation.

I projektet er der arbejdet med korte skriftlige narrativer om situationer i børnenes hverdag i institutionen.

Kommunale indikatorer bruges aktivt

Indikatortallene fra 2008 og 2009 viser, at der er sket en udjævning af støttebehovet i den samlede gruppe på 0-6 år. At underretningsniveauet er steget omkring overgangen fra daginstitution til børnehaveklasse, er ikke et entydigt udtryk for en tilbagegang. Det kan være udtryk for et personale, der er blevet mere årvågent i forhold til, hvilke bekymringer der bør underrettes om. (...) Stigningen er også interessant at undersøge i forhold til den socialfaglige tyngde i underretningerne.

Gribskov

Handleplaner forankret i hverdagen

Narrativerne giver et direkte indblik i hverdagslivets sammenhænge. Det binder de efterfølgende refleksioner op på den konkrete praksis, og derved bliver den pædagogiske handleplan også direkte relateret til hverdagen og lettere at implementere i praksis.

Næstved

Fra fejl til ressourcer

Efter vi er begyndt at tænke i narrativer, er vi blevet mere bevidste om at fortælle den historie om børnene, som indeholder det, som vi gerne vil have mere af, og undlade hele tiden at fortælle historien om det, vi egentlig ikke er så glade for.

Faaborg-Midtfyn

Refleksion og kompetencer på spil

Projektgruppen har udviklet et refleksionsspil. På hvert af spillets 52 kort er der formuleret et åbent spørgsmål – om blandt andet inklusion og eksklusion, forældresamarbejde, tværfagligt samarbejde, akutte situationer og etiske problemstillinger. Spillets formål er at sætte gang i personalegruppens faglige refleksion over væsentlige problemstillinger i forbindelse med tidlig indsats. På den måde kan spillet være med til at belyse institutionens kompetencer og procedurer samt få sat fokus på områder med udviklingspotentialer.

Herlev

Nyttige erfaringer om inklusionsprojekter

De deltagende kommuner har samlet seks nyttige erfaringer til andre, der ønsker at sætte gang i projekter om tidlig opsporing og inklusion af udsatte børn i dagtilbud.

Skab en fælles faglig platform

Når man vil skabe forandringer, der involverer mange fagligheder og forvaltninger, er det afgørende fra begyndelsen at skabe en fælles faglig referenceramme – herunder en fælles forståelse af de relevante ord og begreber i den pædagogiske debat: Hvad lægger vi i ord som anerkendende, inkluderende osv.?

Afsæt de nødvendige ressourcer

„Hvis I vil gøre det, så gør det ordentligt.“ Det vil sige, at der skal investeres nok ressourcer, ledelsesopbakning og tid i projektet. Det er blandt andet vigtigt, at der er afsat tilstrækkelig tid til projektledelse, sparring, opfølgning og udvikling af projektet.

Gør meningen tydelig

Den slags projekter står og falder med, at de involverede kender forandringernes mening og nødvendighed, og tager dem til sig. Projektets vigtighed skal løbende både italesættes og demonstreres i praksis af politikere, forvaltning og ledere.

Hjælp lederne med at skabe resultater

Det er dagtilbudslederne, der skal sikre projektets fremdrift, og det er vigtigt, at lederne har en aktiv rolle i projektet. Derfor skal de dels have tilstrækkelig og tydelig information fra forvaltningen eller en overordnet projektledelse, dels have ordentlige vilkår for at realisere projektets resultater i det daglige arbejde med børn og unge.

Giv medarbejderne hovedrollen

Uden engagerede medarbejdere slår nye pædagogiske principper ikke igennem. Derfor er det vigtigt at inddrage medarbejderne i at udvikle og afprøve de nye værktøjer, som hjælper med at ændre praksis. På den måde kan medarbejderne både opleve sig forstået og være med til at kvalificere forandringen. Kompetenceudvikling bør tilrettelægges for hele personalegrupper, da det typisk er svært for en enkelt udsendt medarbejder eller to at få ny viden til at slå rod i hele personalegruppen.

Undervurder ikke opgaven

Det er ikke nemt at ændre praksis, selv når man godt ved, hvor vigtigt det er. Vaner og rutiner er stærke modstandere – ikke mindst i de pressede situationer, som hverdagen ofte er fuld af. Det er en påmindelse om at være klar til et langt sejt træk – og holde meningen fast og gejsten oppe, når forandringerne tager tid. Det hjælper at anerkende såvel små som store resultater undervejs i projektet og løbende brede dem ud til alle.

Mere viden

Projekt „Udsatte børn i dagtilbud”

Alle materialer og delresultater fra projektet findes på KL's hjemmeside under „Børn og unge” - www.kl.dk/udsattebornidagtilbud.

Her kan du fx finde uddybende materialer om spørgeskemaet, indikatorer og narrativer, ligesom du kan finde projektets forskningsoversigt og deltagerkommunernes egne eksempler på, hvad de har fået ud af projektet.

For yderligere oplysninger om projektet, kontakt projektleder og konsulent Dorthe Nørgaard, tlf. 3370 3231 eller dng@kl.dk.

Eksempler på litteratur, der har været anvendt i projektet

Bent Madsen: *Socialpædagogik – Integration og inklusion i det moderne samfund*, Hans Reitzels Forlag, 2005.

Bente Jensen: *Kan daginstitutioner gøre en forskel? En undersøgelse af daginstitutioner og social arv*, SFI, 2005.

Bente Jensen: *Udsatte børn i dagtilbud – viden, forskning, udvikling*. Oplæg i KL den 31.08.10. Kan downloades fra www.dpu.dk/hpa/oplaeg.

Bente Jensen, Anders Holm, Peter Allerup og Anna Kragh: *Effekter af indsatser for socialt udsatte børn i daginstitutioner* (HPA-projektet). København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag, 2009.

Janne Hedegaard Hansen: *Narrativ dokumentation - en metode til udvikling af pædagogisk arbejde*. Akademisk Forlag, 2009.

Michael White: „Narrativ praksis”. Hans Reitzels Forlag. København, 2006.

Tidlig indsats gør en forskel

Erfaringer fra projekt „Udsatte børn i dagtilbud“

Udgivet af KL og Bikubenfonden, september 2010

Projektgruppe: Dorthe Nørgaard, Hanne Gøttrup og Dorthe Lehm Jensen, KL

Redaktion: Ola Jørgensen, Klartekst

Fotos: Colourbox m.fl.

Grafisk design: Karen Krarup

Tryk: Rosendahls – Schultz Grafisk

